

ների միջեւ գինեալ բախումի պայմաններում կանանց կամ տղամարդկանց վրայ կատարուած ստրկացման, բռնաբարման եւ սեռային ստրկացման մասին եւ միջազգային օրէնքով եւ Միջազգային Դատարանի առջեւ դատապարտելի եւ պատժելի է համարում դրանք:

Այսպիսի ստորացուցիչ ու զազրելի չարչարանքների ենթարկուած հայ անհատը նախընտրեց լռել եւ այդ անպատմելի փորձառութեան թողած անդառնալի ազդեցութիւնը լռելեան կրել իր անհատականութեան, արժանապատուութեան եւ ուրեմն՝ ինքնութեան վրայ: Լռեց նաեւ գրականութիւնը այս մասին: Իսկ պոլսահայ գրականութիւնը, որ համամարդկային մակարդակի վրայ իր ստեղծագործութեան ու վերելքի ուրոյն ճամբան էր կտրել, ընդհանրապէս հեռու մնաց Մեծ Աղետի թեմայից: Այնուամենայնիւ, երբ այսօր կարդում ենք օրինակ՝ Խրախունու «Պատմութիւն» կամ Վարդերես Գարագեօգեանի «Մեծ մայրիկը» բանաստեղծութիւնները, այդ պարզ տողերում վեհերոտ ստուերի պէս ներկայ է արձագանքը ազգային գիտակցութեան ու շարունակուող տառապանքի: Յակոբ Մնձուրին իր ծննդավայր՝ երբեմնի հայաշատ Արմտանն է յիշում, ուր այլեւս հայ չի մնացել... Կարծես ուզում է ընթերցողին մղել հարցնելու, – ապա ի՞նչ եղան այդ հայերը: Մկրտիչ Մարկոսեանը Դիարբեքիի Գեաւուրների Թաղ կոչուած մի անկիւնում ծուարած հայերի ամենօրեայ կեանքի մասին է պատմում, ու այդ պատումի մէջ նկարում է զրկանք, կարօտ ու պատմական յիշողութեան թոյլ ու զգոյշ արձագանք: Աւելի բացայայտ է 1920-ին ծնուած Հայկազուն Գալուստեանի կարճ, պարզ ու անպաճոյճ գծագրումը իր կորած գերդաստանի պատմութեան՝ նրա «Խաղաղութիւն» շարքից: Բոլոր յիշածս